

УДК 94(477.81)«1944/1953»

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-6>**Старжець Володимир,**

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії, теорії держави і права та філософії,

Приватний вищий навчальний заклад

«Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янчука»

starzhets92@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6807-0935

Каленюк Катерина,

викладач історії,

Державний навчальний заклад «Здолбунівське вище

професійне училище залізничного транспорту»

kaleniukkatya@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-7606-3752

ДЕПОРТАЦІЙНА ПОЛІТИКА СТАЛІНСЬКОГО ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ В РІВНЕНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Статтю присвячено дослідженню утвердження радянської тоталітарної системи на теренах Рівненщини у 1944–1953 рр. Охарактеризовано використання політики депортації як важливий складник приборкання місцевого населення. Мета статті полягає у комплексному аналізі та критичному осмисленні функціонування радянського тоталітарного режиму під час «другої радянізації» Рівненщини, вивченні механізмів діяльності сталінської репресивно-каральної системи, визначенні масштабів і наслідків депортаційних процесів. Методологія дослідження ґрунтується на принципах науковості, системності, опори на історичні джерела та їх верифікації. Використовувалися проблемно-історичний, пошуковий методи, а також методи мікроісторії та локальної історії.

Проаналізовано становище населення Рівненської області, яке опинилося в епіцентрі протистояння між радянською владою та українським повстанським рухом. Досліджено сутність комуністичної системи та репресивної політики, особливості її функціонування. Визначено методи та засоби боротьби радянської влади з ОУН та УПА. На конкретних прикладах людських життів з урахуванням свідчень жертв політичних репресій проаналізовано діяльність каральної системи та показано масштаби і наслідки сталінської політики на Рівненщині.

Обґрунтовано, що утвердження радянського тоталітарного режиму на Рівненщині у післявоєнні роки здійснювалося командно-адміністративними та репресивними методами. Відбувалося масове вбивство українського населення, його розпорошення по кутках московської імперії, винищення цілих родин. Стверджено, що свавілля і безкарність працівників владних структур призвели до негативного впливу на політичне, соціально-економічне та моральне життя населення Рівненського краю. Процеси виселення членів сімей учасників визвольного руху показують усю складність і глибину масштабів соціальних експериментів, що призвели до непоправних людських утрат.

Ключові слова: сталінський тоталітарний режим, репресії, депортації, ОУН, УПА, Рівненська область, післявоєнні роки.

Вигнання нацистських загарбників із території Західної України та приєднання цього регіону до УРСР заклали умови для об'єднання українських земель у складі єдиної держави. Водночас, позбувшись німецьких окупантів, західноукраїнські землі потрапили під не менш жорстокий режим комуністичної політики, яка мала на меті всеохоплюючу радянізацію економічного, політичного та суспільно-культурного життя. Комуністична тоталітарна система, очолювана Йосипом Сталіним, і прискорена радянізація Рівненщини сприймалися місцевим населенням негативно, що призвело до активізації українського визвольного руху.

На сучасному етапі українська історична наука має можливість досліджувати раніше забороновані сторінки життя нашого народу. Недостатньо вивченою є доба сталінського тоталітар-

ного режиму, що поширився на західноукраїнські землі після завершення німецько-радянської війни. Діяльність репресивно-каральної системи у період 1944–1953 рр. набула масового поширення, а для населення Рівненщини – трагізму. Репресії переслідували мету впливу на свідомість місцевих громадян та боротьбу з «політично неблагонадійними». Кримінальне та морально-етичне свавілля радянського тоталітарного режиму було присутнє у всіх вимірах повсякденного життя. Масштаби трагедії сталінських репресій у Рівненській області сягають тисяч невинних людей, що потребує ґрунтовного висвітлення, відновлення історичної пам'яті і відповідного вшанування жертв та борців із цим режимом.

Завдяки правовій базі щодо засудження нацистського та комуністичного тоталітарних режимів в Україні для науковців та громадськості став можливим доступ до раніше засекречених матеріалів. Вагомий внесок у дослідження сталінського тоталітарного режиму зробили І. Білас (Білас І. Г., 1994), В. Баран (Баран В. К., 2003), О. Бажан (Бажан О. Г., 2007), О. Іщук, Н. Ніколаєва (Іщук О. С., 2014), Б. Ярош (Ярош Я. Б., 2021) та ін.

Місце і роль репресивної політики у більшовицькій системі у вітчизняній історіографії досліджувалися здебільшого в контексті загального аналізу політичних процесів повоєнної історії України. Сьогодні надзвичайно важливими є регіональні дослідження, у яких на широкій джерельній базі висвітлюються різні аспекти політичного, економічного та духовного життя Рівненського краю. Заявлену проблематику піднімали у своїх монографіях та статтях такі науковці, як Й. Надольський (Надольський Й. Е., 2008), В. Марчук (Марчук В. С., 2010), А. Жив'юк (Жив'юк А. А., 2011), Г. Стародубець (Стародубець Г. М., 2021). Однак особливості комуністичної політики, механізмів та методів репресивно-каральної системи на Рівненщині все ще залишається малодослідженою темою.

Джерельна база дослідження складається з документів, які є різноманітними за походженням, достовірністю та інформативною насиченістю. Для написання статті надзвичайно важливими були матеріали архівних справ спецпоселенців¹. Цінними були збірники документів, які побачили світ після проголошення незалежності України і відкрили завісу таємниць сталінського режиму, розкривши діяння радянських партійних та силових структур². Особливу увагу заслуговує науково-документальне видання «Реабілітовані історією. Рівненська область»³. Серія книг включає у себе розділи з документами і спогадами очевидців. Це дає змогу читачеві яскраво відчутти морально-психологічну атмосферу тоталітарної доби сталінізму. Також у виданнях присутні документально-публіцистичні нариси, що характеризують хід і наслідки політичних репресій для представників різних етнічних та соціальних груп. Це, своєю чергою, відкриває широкі можливості для вивчення, систематизування та узагальнення проблем формування і функціонування радянської влади на теренах Рівненщини.

Мета статті полягає у комплексному аналізі та критичному осмисленні функціонування радянського тоталітарного режиму під час «другої радянзації» Рівненщини у післявоєнні роки, дослідженні механізмів діяльності сталінської репресивно-каральної системи, визначенні масштабів і наслідків депортаційних процесів.

Після входження Західноукраїнського регіону до складу УРСР почалася його активна радянська нізація, тобто уніфікація економічного, політичного, соціального та культурного життя відповідно до загальносоюзних норм. У післявоєнний період ці процеси активізувалися з новою силою. Сталінський тоталітарний режим включав: створення органів радянської влади; імітацію виборів, які проходили під контролем більшовиків, із відстороненням опозиційних ім

¹ Архівний відділ Головного управління національної поліції в Рівненській області (далі – Архівний відділ ГУНП в Рівненській обл.). Спр. № 8685 (Лаворик Я. В.); Спр. № 87713 (Лаворик В. І.).

² Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. / Відп. ред. Сливка Ю. Ю. Т. 2. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1998. 303 с.; Сергійчук В. Десять буремних літ. Західноукраїнські землі у 1944–1953 рр. Нові документи і матеріали. Київ: «Дніпро», 1998. 944 с.

³ Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 2 / Упоряд. А. А. Жив'юк, Р. П. Давидюк та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2009. 612 с.

кандидатів; націоналізацію землі та власності; репресії проти представників ворожих класів (Ярош Я. Б., 2021, с. 5). Дуже швидко цей процес став називатися «советизацією».

Рівненщина посідала важливе місце в процесах утвердження комуністичної системи, адже саме на теренах цього краю боротьба між радянською владою та українським підпіллям була вкрай запеклою та безкомпромісною. Особливості місцевого побуту та звичаїв, що були багаторічним надбанням національної культури, були змушені поступитися московським порядкам. Своєю чергою, ця система існувала завдяки централізації, бюрократизму та репресивній політиці влади (Каленюк К. В., 2023, с. 99).

На новоприєднаних територіях радянська влада мала досить хиткі позиції, місцеве населення активно підтримувало український визвольний рух. Показовими є слова робітника з Тучинського району Рівненської області Р. Гончара: «Більшовики кажуть, що війна закінчилась. Неправда це, війна іде внутрішня і буде продовжуватися до тих пір, поки ми не отримаємо свободу і свою незалежність!» (Даниленко В. М., 2010, с. 180).

Сталінізм у Західній Україні мав соціальну опору – номенклатуру. Характерною особливістю перших повоєнних років був її так званий «імпортований характер» (Стародубець Г. М., 2021, с. 51). Із метою радянзації за рішенням ЦК КП(б)У сюди відряджалися посадовці партійно-радянських, господарських, культурно-освітніх установ. На місцях, перш за все, відновлюються партійні та адміністративні органи управління, готуючи місцеве населення завчасно до співпраці. Керівні кадри на Рівненщині починаючи з 1944 р. майже повністю склалися з «висуванців» зі східних регіонів УРСР та СРСР. В апараті обласних організацій працювало лише 16,8% вихідців із місцевого населення; в органах МВС, МДБ, суду та прокуратури – 17,9%; головами міських та районних рад – 13,8% (Жив'юк А. А., 2011, с. 89). Як бачимо, місцеві керівники не мали довіри серед політичної верхівки. Важливим критерієм була особиста відданість існуючому режимові та безвідмовна покора. Таким перевіреним партійцем і став очільник Рівненської області генерал Василь Бегма.

Виконавча влада в регіоні фактично до осені 1946 р. існувала лише формально, на папері. Тож розраховувати на спокійне життя в принципі не було можливості. Наприкінці 1944 р. секретар Демидівського райкому Г. Кодак на обласному партійному активі визнавав: «Потрібно сказати, що народ нам допомагає менше, а бандитам більше... Парія і Уряд звернення випустили, щоб бандити з повинною йшли, а ми стараємось рахувати, скільки ми вб'ємо»⁴. Новостворена «еліта» Рівненщини (насамперед працівники НКВС), маючи на меті зломити опір місцевого населення, робили достатньо для того, щоб радянська влада у їхніх очах була страшною і непоборною силою. За словами заступника наркома внутрішніх справ УРСР Т. Строкача, в органах НКВС була «порядна кількість людей, які ... в кожному жителеві бачили бандерівця»⁵.

Державний комітет оборони СРСР у березні 1944 р. видає постанову про спеціальні заходи, за допомогою яких мав бути наведений державний лад на території Рівненської області⁶. Елементами цих «спеціальних заходів» були: проведення мобілізації всього чоловічого населення; хлібозаготівлі та колективізація сільського господарства; ідеологізація; репресії стосовно «неблагонадійних елементів» та ін. Усе це робилося з метою позбавити ОУН і УПА підтримки місцевого населення та остаточно розправитися з українським визвольним рухом.

Центральним елементом радянської пропаганди у 1940-х роках на Рівненщині, як і в усьому СРСР, став образ «творця перемоги» та «батька народів» – Й. Сталіна, формування якого розпочалося пропагандою ще в роки німецько-радянської війни. Цей міфічний образ опановував свідомістю мільйонів радянських громадян, навіть багатьох критично мислячих представників інтелігенції. В. Некрасов згадував: «На жаль! Ми пробачили Сталіну все! Колективізацію, тридцять сьомий рік, розправу з соратниками, перші дні поразки». П. Григоренко писав: «Сум-

⁴ Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 2. С. 11.

⁵ Там само. С. 10.

⁶ Сергійчук В. Вказ. праця. С. 754.

ніви, які стукотіли в душу напередодні війни, зникли. Сталін був знову для мене «великим непогрішним вождем» і «геніальним полководцем» (Баран В. К., 2003, с. 30).

Потужним чинником ідеологічного впливу на свідомість і поведінку населення виступала місцева преса, спрямовуючи його активність у чітко визначене русло. Газети, агітплакати, брошури, листівки та журнали були зобов'язані прославляти успіхи соціалістичного будівництва, «викривати» ідейних ворогів і «зрадників».

Розглядаючи діяльність силового апарату в Рівненській області у 1944–1953 рр., з упевненістю можна сказати, що він був наділений необмеженими повноваженнями і фактично стояв на вершині радянської державної піраміди. У цей час НКВС-НКДБ сягнули свого апогею (Бажан 2007, с. 341). Діяльність працівників спецслужб того часу базувалася на власних таємних нормативних актах (накази, директиви, розпорядження) та супроводжувалася свавіллям і беззаконням.

Для компрометації підпілля і залякування місцевого населення у травні 1944 р. М. Хрущов просить у Й. Сталіна дозвіл на проведення відкритих судових процесів у м. Рівне над «бандою українсько-німецьких націоналістів». Він уважав, що таке дійство ще раз підтвердить, що представники націоналістичного руху є «вірними слугами німецьких окупантів і найлютішими ворогами українського народу»⁷.

Ідея М. Хрущова про привселюдне виконання вироків над учасниками ОУН і УПА була втілена у життя. Дуже швидко шибениці з повішеними з'явилися практично в усіх районних центрах Рівненської області, а також у самому Рівному⁸. Місцеве населення перестало бачити хоч якусь відмінність між окупантом німецьким та окупантом радянським.

Збройна боротьба загонів УПА проти радянського режиму у післявоєнні роки на теренах Рівненщини здійснювалася у таких напрямках: збройні напади на низові радянські політичні і каральні структури, господарські об'єкти на зразок млинів, МТС, а також залізничні станції і колії, телеграфне сполучення, державні торговельні заклади, культурно-освітні установи (Марчук 2010, с. 149). Міністр внутрішніх справ УРСР Т. Строкач у таємній довідці за першу половину 1946 р. зазначав, що у Рівненській області МВС провело 4 230 операцій, убито 817 бандитів, затримано 2 388 осіб, здалися 918, усього – 4 123 осіб⁹. Станом на листопад 1946 р. в Рівненській області «нараховувалося 66 націоналістичних банд і 560 бандитів»¹⁰.

У кінці 1940-х років найбільш «проблемними» районами, де підпілля продовжувало активно діяти, вважалися Деражненський, Гощанський, Демидівський, Острожецький, Мізоцький і Тучинський¹¹. Згодом повстанці припиняють масову боротьбу і проводять практично всі свої акції невеликими групами, аби уберегтися від серйозних утрат під час облав і переслідувань НКВС. Сили були нерівними, щоб мати змогу продовжувати боротьбу, вояки УПА за наказом керівництва почали переходити у глибоке підпілля. Повстанська армія поділилася на невеликі групи і боївки, які були активними, постійно рухалися територією, що ускладнювало їх пошук та виявлення. Боротьба перейшла у стадію засідок та раптових нападів. Варто зазначити, що підпілля показало себе у цій справі якнайкраще (Іщук О. С., 2014, с. 323).

Не маючи змоги придушити український визвольний рух у відкритій боротьбі, радянський уряд вирішив ударити в найболючіше місце повстанців – їхні сім'ї та родичів. Масові виселення родин українських націоналістів до віддалених куточків радянської імперії значно вплинули на становище підпільників. Ба більше, втрачалася моральна підтримка цих людей.

Важливим складником сталінських репресій у післявоєнні роки були масові примусові виселення українського народу. 31 березня 1944 р. була прийнята Директива № 122 «Про виселення

⁷ Сергійчук В. Вказ. праця. С. 63.

⁸ Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 2. С. 13.

⁹ Сергійчук В. Вказ. праця. С. 494.

¹⁰ Там само. С. 552.

¹¹ Реабілітовані історією. Рівненська область. Кн. 1 / Упоряд. А. А. Жив'юк, Р. П. Давидюк та ін. Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня», 2006. С. 65.

до віддалених районів Красноярського краю, областей: Іркутської, Омської, Новосибірської членів родин оунівців і активних повстанців, як арештованих, так і вбитих у сутичках». Радянське керівництво наказувало: «Сім'ї, у складі яких є оунівці, що перебували на нелегальному становищі, а також сім'ї засуджених оунівців, взяти на облік і виселити до тилкових областей Союзу»¹². Згодом нарком внутрішніх справ УРСР О. Рясний у квітні 1944 р. розповсюдив серед начальників районних відділів НКВС та НКДБ Інструкцію-вказівку «Про порядок проведення виселення сімей активних учасників ОУН та УПА» (Марчук В. С., 2010, с. 151).

Місцеві жителі згадували, що жорна репресій особливо не розбиралися хто є хто, «вивезти могли кожного, на кого впав донос, що він справжній контрреволюціонер, буржуй, націоналіст, фашист, шпигун, експлуататор трудящих, коротко кажучи, ворог народу. Тисячі між вивезеними було таких, які ні самі, ні про яких знайомі не могли сказати, чому їх заслали в дикі степи Казахстану, в льодові простори Півночі чи в ліси Сибіру» (Попович С. Т., 2010, с. 446).

Наймасштабнішою спланованою радянською каральною акцією проти місцевого населення була примусова депортація 1947 р. під назвою «Операція «Захід». У місті Рівному та ще у п'яти інших містах були створені збірні пункти. Органи МДБ направляли туди сім'ї «націоналістів», які пізніше відправлялися у спеціальні поселення. Так, у жовтні 1947 р. з Рівненської області було вивезено 3 767 сімей у кількості 11 347 осіб (Білас І. Г., 1994, с. 284). Попередньо було прийнято Постанову виконкому обласної ради і бюро обкому КП(б)У «Про порядок використання земель та майна залишених після виселення сімей націоналістів і бандитів».

Із 1944 по 1946 р. кількість виселених із західних областей УРСР сягнула 36 609 осіб. Із території Рівненської області – 7 345 осіб (Надольський, 2008, с. 191). За узагальненими даними начальника Державного архіву МВС України Н. Платонової, із території Рівненської області за період із 1944 по 1952 р. примусово вислано у віддалені регіони СРСР 33 тис 975 членів сімей учасників національно-визвольного руху (Жив'юк А. А., 2011, с. 115). У результаті масових депортацій селяни стали менше допомагати українським підпільникам, відмовлялися надавати розвідувальну інформацію, матеріальну допомогу. Більшовицька влада, зі свого боку, намагалася повернути на свій бік населення області, використовуючи різноманітні спроби впливу на всі групи суспільства.

Депортаціям підлягали і ті сім'ї, які не вступали до колгоспів, відмовлялися віддати останнього коня чи корову під час проведення так званого «розкуркулення». Виселення досить часто супроводжувалися свавіллям, побиттями, знущанням над людською гідністю. Така поведінка представників репресивного апарату стала нормою у боротьбі з тими, хто в очах радянської влади був «неблагонадійними елементами».

Через призму історії сім'ї Лаворик, уродженців с. Тучин Рівненської області, ми можемо прослідкувати особливості функціонування репресивного механізму, на конкретних прикладах побачити беззаконня радянської влади та відчути страждання, які принесли звичайним людям комунізм та сталінізм.

У травні 1944 р. постановою УМДБ у Рівненській області членів сім'ї розстріляного «бандита» Лаворика Якова Васильовича ухвалено вислати на 5 років у віддалені регіони СРСР з конфіскацією усього майна. Членами сім'ї бійця УПА були: батько – Лаворик Василь Іванович, 1897 р. н., мати – Лаворик Євдокія Тимофіївна, 1900 р. н. та сестра – Лаворик Любов Василівна, 1928 р. н.¹³. Сім'я була виселена 2 серпня 1944 р. у спецпоселення с. Міндерла Красноярського краю (майже голий степ, біля сучасного Казахстану).

На спецпоселення прибули лише Лаворик Євдокія та Василь, а їхня дочка Любов зникла (на момент депортації їй було лише 15 років). Утекти з ешелону, що віз їхню сім'ю у Красноярський край, їй допоміг фельдшер, який перебував із ними у тому ж вагоні. На одній зі станцій він переконав батьків відпустити їхню малолітню дочку, щоб вона поверталася до когось із

¹² Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади. Т. 2. С. 303.

¹³ Архівний відділ ГУНП в Рівненській обл. Ф. 26. Спр. № 8685 (Лаворик Я. В.). Арк. 2.

родичів, мотивуючи тим, що у Сибіру їх усіх чекає загибель¹⁴. На ст. Пенза фельдшер допоміг непомітно зійти з потяга, мати дала дещо в дорогу, перехрестила, направила до Гаврушки (друг сім'ї). «Як будем живі – побачимось» – останні материні слова...»¹⁵.

Після того як Любов Лаворик дісталася Рівного, вона за допомогою родичів зробила підробне свідоцтво про народження на ім'я Попович Любові Василівни, згідно з яким вона була уродженкою с. Новомильськ Здолбунівського району¹⁶. Із цього часу в Любові Василівни почалося життя із новим прізвищем та зі старими страхами, адже офіційно вона перебувала у розшуку як утікачка зі спецпоселення.

Зі спогадів та документів сімейного архіву Любові дізнаємося, що 1946 р. донька разом зі своїм чоловіком відвідала батьків у засланні. Вона, маючи інше прізвище та приписку, наважилася на далеку подорож до Красноярського краю. На той час її батьки вже проживали у землянках, будучи неспроможними працювати у радгоспі. Небайдужі люди, такі самі спецпоселенці, допомогли їм облаштуватися. Серед них була двоюрідна сестра Євдокії Тимофіївни – Трофимчук Ольга, яку разом із чоловіком Трофимчуком Кіндратом було вислано за «зв'язки з ОУН». Подружжя Лаворик мали кіз та телят, обробляли клаптик землі поруч, із того і жили¹⁷. Варто зазначити, що вони періодично підписують розписки про те, що вони повідомлені про неможливість виїзду з території радгоспу, за що їм додатково буде призначено 10 років позбавлення волі. Так тоталітарна система тримала спецпоселенців під контролем, адже влада не була зацікавлена в тому, щоб ці люди поверталися в рідні краї і розповідали правду про «комуністичний рай».

Після смерті Й. Сталіна з'явився шанс на реабілітацію. Подружжя Лаворик 6 липня 1955 р. надсилає листи до Генерального прокурора СРСР із проханням звільнити їх, оскільки обоє мають похилий вік, хронічні хвороби і перебувають у засланні більше встановленого терміну. Також просили дозволити повернутися до України, на попереднє місце проживання. Вони мали перебувати у засланні 5 років, а пройшло вже 11 з часу їх поселення¹⁸.

Увесь цей час їхня дочка, яка одружилася і взяла прізвище чоловіка – Гальчин, наражаючи себе на небезпеку, також надсилала численні клопотання в різні інстанції. Лише після зміни політичної обстановки справи спецпоселенців були переглянуті. У грудні 1956 р. Василя та Євдокію звільняють зі спецпоселення¹⁹. Повертатися у рідне село Тучин можливості не було (усе майно було конфісковано ще 12 років тому), подружжя Лаворик приїздить до дочки у м. Здолбунів. Офіційну реабілітацію вони отримали лише у 1992 р.

Дослідник-красзнавець Андрій Жив'юк провів якісну та кількісну оцінку радянських та націоналістичних даних щодо втрат населення Рівненської області у 1944–1952 рр. Науковець вважає обґрунтованою кількість у 120 тис осіб. Якщо враховувати ще виселене польське та чеське населення, а також полеглих на фронті призовників, то загальна чисельність втрат жителів Рівненщини становитиме близько 235 тис осіб (із них близько 53 тис осіб становлять неповоротні втрати) (Жив'юк А. А., 2011, с. 117).

Радянський репресивний апарат являв собою розгалужений і налагоджений механізм, спрямований на масовий характер каральних заходів. Із роками він перетворився на грізну та абсолютно безконтрольну зброю сталінського режиму, нехтуючи всіма юридичними нормами. Головним завданням цих органів була боротьба з українським визвольним рухом, що відбувалася переважно насильницькими методами. Політика сталінського тоталітарного режиму залишила у спадок поколінням трагічні сторінки історії. За числом жертв цей період перевищує будь-які суспільні катаклізми. Усе це було плановими кроками радянської країни з чітко спланованою «більшовицькою законністю».

¹⁴ Спогади Гальчин Л. В. *Особистий архів Каленюк К. В.*

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Архівний відділ ГУНП в Рівненській обл. Ф. 26. Спр. № 87713 (Лаворик В. І.).

¹⁹ Там само.

Отже, у післявоєнні роки на допомогу правлячій партії було залучено весь можливий репресивний арсенал. Відбувалося масове вбивство українського населення, його розпорошення по кутках московської імперії, винищення цілих родин та їхніх поселень. Свавільля та безкарність працівників владних структур призвели до негативного впливу на політичне, соціально-економічне та моральне життя населення Рівненського краю. Процеси виселення членів сімей учасників ОУН та УПА показують усю складність і глибину масштабів соціальних експериментів, що призвели до непоправних людських утрат. Великого розмаху набули заходи щодо нищення національної культури та традицій Рівненщини. І це далеко не весь список тих злочинів, котра вчиняла комуністична репресивна система, з наслідками дій якої подекуди стикаємося й сьогодні.

Список використаних джерел та літератури

- Бажан О. Г., 2007. Радянська західних областей України в другій половині 1940 – початку 1950-х років: наслідки в національно-культурній сфері. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*. Вип. 12. Київ. с. 340–356.
- Баран В. К., 2003. *Україна: новітня історія (1945–1991 рр.)*. Львів.
- Білас І. Г., 1994. *Репресивно-каральна система в Україні (1917–1953): суспільно-політичний та історико-правовий аналіз*. Кн. 1. Київ.
- Даниленко В. М. (Ред.), 2010. *Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (друга половина 1940-х – середина 1950-х рр.)*. Кн. 2, ч. 3. Київ.
- Жив'юк А. А., 2011. *За московським часом: контрверсії радянської Рівненщини (кінець 1930-х – кінець 1950-х років)*. Рівне.
- Іщук О. С., 2014. Ніколаєва Н. Б. Стратегії ОУН «Дажбог», «Орлик» і «Олег». *Український визвольний рух*. 2014. №19. Львів. с. 309–361.
- Калениук К. В., 2023. Старжець В. І. Сталінська репресивно-каральна система на теренах Рівненщини у післявоєнні роки. *Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у ХХІ столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя ПВНЗ «МЕГУ імені акад. С. Дем'янчука*. Ч II. Рівне. с. 99–101.
- Марчук В. С., 2010. Радянські методи боротьби з українським національно-визвольним рухом на Рівненщині. 1944–1945 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. Вип. 16. Острог. с. 146–153.
- Надольський Й. Е., 2008. *Депортаційна політика сталінського тоталітарного режиму в західних областях України (1939–1953 рр.)*. Луцьк.
- Попович С. Т., 2016. Попович Г. І. Мілена Рудницька і її «Західна Україна під більшовиками». Львів.
- Стародубець Г. М., 2021. Повсякденне життя партійно-радянської номенклатури західноукраїнських областей у період пізнього сталінізму (середина 1940 – початок 1950-х років). *Повсякденне життя населення західних земель України у перші повоєнні роки (1944–1953): колективна монографія / відп. ред. В. Ільницький*. Львів-Торунь. с. 47–76.
- Ярош Я. Б. 2021. Сталінізм як різновид тоталітаризму. *Радянські репресії в Західній Україні у 1939–1953 рр. До 80-річчя розстрілів у Луцькій в'язниці / за ред. Л. Стрільчук та ін.* Одеса. с. 5–10.

Volodymyr Starzhets, Kateryna Kaleniuk

THE DEPORTATION POLICY OF THE STALINIST TOTALITARIAN REGIME IN RIVNE REGION

The article is dedicated to the study of the establishment of the Soviet totalitarian system on the territory of the Rivne region in 1944–1953. The use of deportation as an important component of the policy of taming the local population is characterized. The purpose of the article is a comprehensive analysis and critical understanding of the functioning of the Soviet totalitarian regime during the "second Sovietization" of the Rivne region. Study of the mechanisms of Stalin's repressive and punitive system, determination of the scope and consequences of deportation processes. The research methodology is based on the principles of scientificity, systematicity, reliance on historical sources and their verification. Problem-historical, search methods, as well as methods of microhistory and local history were used.

The scientific article analyzes the situation of the population of the Rivne region, which was at the epicenter of the confrontation between the Soviet authorities and the Ukrainian insurgent movement. The essence of the communist system and repressive policy, the peculiarities of its functioning have been studied. The methods and means of the struggle of the Soviet authorities with the Organization of Ukrainian nationalists and the Ukrainian Insurgent Army have been determined. Using specific examples of human lives, taking into account the testimonies of victims of political repression, the activity of the penal system is analyzed and the scope and consequences of Stalin's policy in the Rivne region are shown.

It is substantiated that the establishment of the Soviet totalitarian regime in the Rivne region in the post-war years was carried out by command-administrative and repressive methods. There was a mass murder of the Ukrainian population, its dispersion in the corners of the Moscow Empire, and the extermination of entire families. It was asserted that the arbitrariness and impunity of the employees of the power structures led to a negative impact on the political, socio-economic and moral life of the population of the Rivne region. The processes of eviction of family members of the participants of the liberation movement show all the complexity and depth of the scale of social experiments that led to irreparable human losses.

Key words: Stalins totalitarian regime, repressions, deportations, Organization of Ukrainian nationalists, Ukrainian Insurgent Army, Rivne region, post-war years.

References

Bazhan O. H., 2007. Radyanizaciya zaxidnyx oblastej Ukrayiny v druhij polovyni 1940 – pochatku 1950-x rokiv: naslidky v nacional'no-kul'turnij sferi [Sovietization of the western regions of Ukraine in the second half of the 1940s and early 1950s: consequences in the national and cultural sphere]. *Ukrayina XX st.: kul'tura, ideolohiya, polityka*. Vyp. 12. Kyiv. s. 340–356 (In Ukrainian).

Baran V. K., 2003. *Ukrayina: novitnya istoriya (1945–1991 rr.)* [Ukraine: recent history (1945–1991)]. L'viv (In Ukrainian).

Bilas I. H., 1994. Represyvno-karal'na systema v Ukrayini (1917–1953): suspil'no-politychnyj ta istoryko-pravovyj analiz [The repressive and punitive system in Ukraine (1917–1953): socio-political and historical-legal analysis]. Kn. 1. Kyiv (In Ukrainian).

Danylenko V. M. (Ed.), 2010. *Povoyenna Ukrayina: narysy social'noyi istoriyi (druha polovyna 1940-x – seredyna 1950-x rr.)* [Postwar Ukraine: essays on social history (second half of the 1940s – mid-1950s)]. Kn. 2, ch. 3. Kyiv (In Ukrainian).

Zhyv'yuk A. A., 2011. *Za moskovskym chasom: kontroverziyi radyanizaciyi Rivnenshhyny (kinec' 1930-x – kinec' 1050-x rokiv)* [According to Moscow time: controversies of the Sovietization of the Rivne region (late 1930s – late 1050s)]. Rivne (In Ukrainian).

Ishhuk O. S., 2014. Nikolayeva N. B. Stratehiyi OUN «Dazhboh», «Orlyk» i «Oleh» [Strategies of OUN «Dazhbog», «Orlyk» and «Oleg»]. *Ukrayins'kyj vyzvol'nyj rux*. 2014. № 19. L'viv. s. 309–361 (In Ukrainian).

Kalenyuk K. V., 2023. Starzhec' V. I. Stalins'ka represyvno-karal'na systema na terenax Rivnenshhyny u pislyavoyenni roky [Stalin's repressive and punitive system on the territory of Rivne region in the post-war years]. *Innovacijni doslidzhennya ta perspektyvy rozvytku nauky i texnyky u XXI stolitti: zbirnyk tez dopovidej uchasnykiv Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferenciyi do 30-richchya PVNZ «MEHU imeni akad. S. Dem'yanchuka*. Ch II. Rivne. s. 99–101 (In Ukrainian).

Marchuk V. S., 2010. Radyans'ki metody borot'by z ukrayins'kym nacional'no-vyzvol'nym ruxom na Rivnenshhyni. 1944–1945 rr. [Soviet methods of combating the Ukrainian national liberation movement in the Rivne region. 1944–1945]. *Naukovi zapysky Nacional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»: Istorychni nauky*. Vyp. 16. Ostroh. s. 146–153 (In Ukrainian).

Nadol'skyj J. E., 2008. Deportacijna polityka stalins'koho totalitarnoho rezhymu v zaxidnyx oblastyax Ukrayiny (1939–1953 rr.) [The deportation policy of the Stalinist totalitarian regime in the western regions of Ukraine (1939–1953)]. Luc'k (In Ukrainian).

Popovych S. T., 2016. Popovych H. I. Milena Rudnyc'ka i yiyi «Zaxidna Ukrayina pid bol'shevykamy» [Milena Rudnytska and her «Western Ukraine under the Bolsheviks»]. L'viv (In Ukrainian).

Starodubec' H. M., 2021. Povsyakdenne zhyttya partijno-radyans'koyi nomenklatury zaxidnoukrayins'kyx oblastej u period pizn'oho stalinizmu (seredyna 1940 – pochatok 1950-x rokiv) [Everyday life of the Party-Soviet nomenclature of the Western Ukrainian regions during the period of late Stalinism (mid-1940s – early 1950s)]. *Povsyakdenne zhyttya naselennya zaxidnyx zemel' Ukrayiny u pershi povoyenni roky (1944–1953): kolektyvna monohrafiya / vidp. red. V. Il'nyk'kyj*. L'viv-Torun'. s. 47–76 (In Ukrainian).

Yarosh Ya. B., 2021. Stalinizm yak riznovyd totalitaryzmu [Stalinism as a type of totalitarianism]. *Radyans'ki represiyi v Zaxidnij Ukrayini u 1939–1953 rr. Do 80-richchya rozstriliv u Luc'kij v'yaznyci / za red. L. Stril'chuk ta in.* Odesa. s. 5–10 (In Ukrainian).